

АНОТАЦІЯ

Калинич К. Ф. Метажанрові параметри університетського роману.

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023.

Дисертація репрезентує перше в українському літературознавстві дослідження метажанрової природи університетського роману. У дисертації на матеріалі творів знакових представників університетської прози (Р. Мерль, Дж. Вільямс, З. Сміт, Г. Мартінес, І. Нечуй-Левицький, Д. Березіна, О. Мігель) досліджено жанр університетського роману (*campus novel*).

Епоха постмодернізму істотно позначилася на літературному процесі, створюючи відповідні умови для генерації нових літературних жанрів і теоретичних парадигм. Новочасні підходи до аналізу тексту, що імплікують міжвидову, міжжанрову та міжмистецьку інтеграцію, формують відповідні можливості для розгляду та інтерпретації новітніх літературних зразків. Мінлива концепція жанру, зберігаючи свій евристичний потенціал, з часом піддається своєрідній дифузії й завдяки міжжанровій інтерференції продукує метажанровий новотвір, що закономірно приводить до розхитування жанрового канону і, як наслідок, утворює оригінальні міжжанрові форми. Дослідження метажанрових параметрів університетського роману підтвердило таку тенденцію. Жанрова матриця університетського роману, інтегруючи в собі елементи різних жанрів та мистецьких форм, продукує складний текстуальний конструкт, що відображає культурний контекст та реалії сьогодення. Крім того, жанр університетського роману слугує своєрідною платформою для висвітлення злободенних освітніх, культурних, політичних, соціальних, психологічних, гендерних, особистісних проблем. Сатира як одна зі стрижневих атрибутивних ознак університетського роману, їдке негативне зображення академічного осередку та його обивателів, як правило, резонує із власним досвідом реципієнта, гарантуючи популярність цьому жанрові. Формуючись відповідно до сучасних епістемологічних вимог і запитів читачів

та пройшовши градаційні етапи жанрової еволюції, університетський роман зумів розширити коло адресатів і стати популярним за межами свого автентичного топосу. Завдяки відповідній жанровій синтетичній природі він виявляє здатність до генологічних метаморфоз. Позаяк ідеться здебільшого про постмодерністські тексти, університетський роман синтезує кілька жанрових матриць, що значно розширює рамки освітянської тематики, інкорпорує як загальнозначущі вишівські етичні засади (прищеплення високоморальних цінностей, розширення світогляду, дотримання зразкового способу «визрівання» самодостатніх особистостей), так і гострі соціально-політичні, історичні, культурологічні та моральні проблеми. Розгляд такої жанрової імплікації на прикладі усталених і взаємодоповнюваних жанрів історичного, (квазі-)біографічного, мелодраматичного, сімейного, генераційного, соціально-психологічного, детективного романів та роману-фентезі із жанром *campus novel* дало можливість ґрунтовно простежити закономірності формування метажанрових конструктів та їхнього функціонування на проблемно-тематичному та жанрово-стильовому рівнях тексту.

Результати та висновки роботи розширюють теоретичне поле для подальших наукових розробок із проблем теоретичної та історичної поетики, зокрема, питання специфіки функціонування жанру університетського роману. Поглиблюється науковий дискурс щодо генерування синергетичних жанрологічних інтенцій унаслідок кооперації іманентних для класичного *campus novel* жанрових параметрів із жанровими різновидами роману як такого.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, списку опублікованих праць авторки, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

Корпус художніх текстів проаналізовано в теоретико-методологічному просторі поетики: жанрології, рецептивної теорії, наратології, теорії інтертекстуальності та інтермедіальності.

Підсумовано, що письменники XIX–XX століть обирають метажанр університетського роману як суголосний художній інтерпретації академічного

середовища, іронічно-сатиричного зображення негативних явищ суспільної дійсності, віднайдення особистісних морально-етичних орієнтирів.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; сформульовано мету та завдання; визначено предмет, об'єкт, методи та прийоми дослідження; описано джерельну базу дисертації; окреслено наукову новизну, практичне та теоретичне значення дисертаційної роботи; представлено особистий внесок дисертантки; подано інформацію про кількість публікацій, апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг праці.

Перший розділ «Університетський роман у теоретико-методологічному та історико-літературному дискурсах» містить виклад теоретичних засад і методологічних стратегій щодо жанрового визначення університетського роману. Зазначено, що метажанр як складна літературознавча парадигма, що синтезує низку домінантних жанрових матриць в одну цілісність, зберігаючи при цьому материнське ядро кожного з них, дає змогу простежити генерування унікальних художніх творів, які нівелюють традиційні жанрові бар'єри, що відкриває новий теоретичний простір для досліджень жанрологічних проблем сучасної літератури. В цьому аспекті жанр університетського роману постає ідеальною площиною для використання метажанрових прийомів, позаяк жанрова природа університетської прози априорі синтетична й контамінує різнорідні жанрологічні вектори тематичного спрямування (ретрансляція історичних подій, інтерполяція власного приватного(сімейного) та викладацького досвіду як (квазі-)автобіографії, селекція психологічних маркерів, соціального контексту, розплутування інтриг, розкриття таємниць тощо), надаючи можливість аналізувати її крізь призму різних жанрових шаблонів (історичного, (квазі-)біографічного, сімейного, детективного, соціально-психологічного, генераційного та навіть фентезійного).

Для реципієнта константними й впізнаваними жанроутворюючими маркерами цього жанру постають: вишівський топос, відповідна персоносфера (адміністрація університету, професорсько-викладацький склад, студентство, допоміжний персонал), наратив (зазвичай екстрадієгетичний наратор у гомодієгетичній ситуації), університетський художній час (осінній та весняний

семестри, вакації, лекційні / семінарські / лабораторні заняття, гуртожитський побут тощо), проблематика та характерний академічний конфлікт, авторський ідіостиль (найчастіше відображений на лексичному рівні), іронічний наратив (часто переходить в їдкий сарказм).

Генологія цього жанру сягає своїм корінням ще епохи античності. Однак, зазнавши відповідних жанрових метаморфоз, кожна епістема по-своєму відобразилася на видовій концепції жанру *campus novel*. Хоча батьківщиною жанру університетського роману вважають Англію та Америку, у дисертаційній роботі розглянута реалізація жанру в різних національних літературах, зокрема канадській, норвезькій, французькій, іспанській, італійській, німецькомовній, румунській, африканській, індійській, арабській, єгипетській, хорватській, польській, словацькій та українській, поряд із вже згаданими англійською та американською. Визначено основні важелі популяризації й актуалізації університетського роману: історичні умови, зміни в освітніх системах, культурні рухи, політичні події, а також його метажанровий потенціал.

У другому розділі «Метажанрова еволюція університетського роману» розглянуто жанровий метаморфізм університетського роману. Зокрема, проаналізовано тексти, що безпосередньо відображають не лише міжжанрову кооперацію, а й саму природу жанру університетського роману, його метадикурсивну концепцію.

Жанрова взаємодія університетського та історичного романів засвідчена в творі французького письменника Робера Мерля «За склом» (1970). Беручи за основу тогочасне історичне тло (студентські бунти 1968 року), автор крізь призму власного сприйняття подій відтворює тодішні вишівські реалії.

Міжжанровий синтез університетського та (квазі-)біографічного романів простежено у «Стоунері» (1965) американського письменника Джона Вільямса. Завдяки трансляції біографічних інтенцій (зокрема, через фіксацію чітких поетапних життєвих подій у самореалізації як викладача) розкривається внутрішня динаміка тексту. Жанрова метаморфність цього тексту дає змогу простежити трагічний життєпис Вільяма Стоунера від народження до смерті й засвідчує складний конфлікт вишівських реалій та етичних пріоритетів.

Жанрову міксація сімейного й університетського романів продемонстровано на прикладі роману англійської письменниці Зеді Сміт «Про красу» (2005). Поєднуючи резистентні жанрові маркери університетського роману зі спорадичними елементами сімейного роману, З. Сміт розробляє строкату іронічну фабулу про сімейне та професійне життя як викладачів, так і студентів. Таке жанрове поєднання сімейного та університетського романів формує спільне жанрове ядро, відтворюючи університетський хронотоп, персоносферу, конфлікти, проблематику крізь призму стосунків одного члена родини з його сім'єю та соціумом загалом.

На прикладі постмодерністського роману латиноамериканського письменника Гільєрмо Мартінеса «Оксфордські вбивства» (2003) розглянуто міжжанрову єдність «елітарного» жанру університетського роману з «масовим» детективним. Такий метажанровий конструкт демонструє власні жанроформуючі ознаки: академічний хронотоп, університетський побут, персонажі (викладачі і/або студенти), інтертекстуальність, інтермедіальність, інтердискурсивність. Детективна інтрига та непередбачуваний сюжет змушує реципієнтів вибудовувати власну перспекцію і свідчить про утворення нового жанрового різновиду – інтелектуального університетського детективу.

У третьому розділі дисертації розглядається художня реалізація метажанру університетського роману в українській літературі. Насамперед акцентовано на тому, що хоча українське літературознавство не розглядає жанр університетського роману як окрему самостійну жанрову матрицю, українські письменники, активно вдаючись до міжжанрових експериментів, продукують цікаві прозові зразки цього метажанру. Еволюція українського університетського роману засвідчила його міжвидову багатогранність (тема про вищу освіту інтерполюється в оповіданнях, повістях та романах) і синтетичну жанрову структуру (продукують жанровий метаморфізм з автобіографічним, історичним, соціально-психологічним, виховним, пригодницьким та фентезійним романами). Повість українського письменника Івана Нечуя-Левицького «Хмари» (1874) засвідчила жанрову колаборацію історичного, генераційного та університетського романів.

Синтез жанрових матриць соціально-психологічного та університетського романів виявлено у творі «Факультет» (2017) Дарини Березіної. Самобутня персоносфера цього тексту, апелюючи до усталеного романтичного гофманівського розподілу героїв на філістерів та ентузіастів, презентує реалістичні вишівські стереотипні образи. Застосування принципів іронії та сатири, демонстрація вишівських реалій і характерів академічних обивателів, прояви їхніх міжособистісних конфліктів, що продукує відповідну проблематику, змалювання університетських інтриг, використання відповідної лексики як прояву авторського ідіостилу, – все це наочно демонструє метажанровий формат розглянутого тексту.

Аналіз роману «Крук та Чорний метелик. Голос давніх сновидінь» (2021) Ольги Мігель виявив такі маркери метажанру: специфічний бінарний (фантастичний та університетський) топос, поліваріативну персоносферу, характерний гумористичний пафос, що подекуди переходить у самоіронію, виразна любовна лінія, інтертекстуальні та інтермедіальні елементи.

Висновки підсумовують і узагальнюють основні положення та результати дослідження. Простеживши еволюційний процес формування університетської прози, його модифікації та інтеграції з іншими жанровими різновидами роману (історичним, (квазі-)біографічним, сімейним, соціально-психологічним, детективним та фентезійним), переконуємося в його метажанровій природі.

Висновуємо, що університетський роман становить собою метажанр, центрований темою, специфічним хронотопом та персоносферою, іронічним наративом, тенденцією до синтезу форм і різних мов культури. Окреслені стратегії сприяють постійному оновленню жанрової матриці, що доводить потенціал метажанру, уможливаючі подальші дослідження мистецтва слова в умовах зміни культурних та естетичних парадигм.

Ключові слова: університетський роман, жанр, метажанр, поетика, проза, роман, персоносфера, наратив, інтертекстуальність/інтермедіальність, текст, конфлікт, сюжет, автор, реципієнт, індивідуальний стиль.